

BIRINCHI SALIB YURISHI: SABABLARI VA NATIJALARI

Z. S. Shomansurova

O'qituvchi, O'zbekiston Milliy universiteti,

"Jahon tarixi" kafedrası o'qituvchisi

Sh.Elchiyeva

O'zbekiston Milliy universiteti Tarix fakulteti

4-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19757996>

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada Birinchi salib yurishining (1096–1099) asosiy sabablari, borishi va natijalari tahlil qilinadi. Unda Papa Urban II ning diniy chaqirig'i, Vizantiya imperiyasining yordam so'rashi, Yevropa feodallarining iqtisodiy manfaatlari hamda Sharqqa bo'lgan qiziqish asosiy omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, yurish davomida sodir bo'lgan muhim voqealar, jumladan Nikeya, Antioxiya va Quddusning egallanishi yoritiladi. Maqolada salibchilar tomonidan tashkil etilgan davlatlar va ularning boshqaruv tizimi ham tahlil qilinadi. Yakunda esa salib yurishining Yevropa va Sharq mamlakatlariga ijtimoiy, iqtisodiy va diniy ta'siri ochib beriladi.

KALIT SO'ZLAR: Birinchi salib yurishi, Papa Urban II, Vizantiya imperiyasi, Quddus, feodallar, ritsarlar, salibchilar, Sharq va G'arb munosabatlari, o'rta asrlar tarixi.

THE FIRST CRUSADE: CAUSES AND CONSEQUENCES

Z. S. Shomansurova

Lecturer at the Department of World History,

Faculty of History, National University of Uzbekistan

Sh. Elchiyeva

4th-year student, Faculty of History, National University of Uzbekistan

ABSTRACT. This article analyzes the main causes, course, and consequences of the First Crusade (1096–1099). It examines key factors such as Pope Urban II's religious call, the Byzantine Empire's request for assistance, the economic interests of European feudal lords, and the attraction of the East. The article also describes important events during the campaign, including the capture of Nicaea, Antioch, and Jerusalem. In addition, it discusses the states established by the Crusaders and their systems of governance. Finally, the study highlights the social, economic, and religious impacts of the Crusade on both Europe and the East.

KEYWORDS: First Crusade, Pope Urban II, Byzantine Empire, Jerusalem, feudal lords, knights, Crusaders, East-West relations, medieval history.

BIRINCHI SALIB YURISHI: SABABLARI VA NATIJALARI

Birinchi salib yurishi (1096–1099) salib harakatining eng muhim bosqichi hisoblanadi. Uning boshlanishiga bir nechta sabablar ta'sir ko'rsatdi: Papa Urban II ning diniy chaqirig'i, Vizantiya imperiyasining yordam so'rashi, Yevropa feodallarining iqtisodiy manfaatlari va ritsarlik mafkurasining kuchayishi.

1096-yilda dastlab «Xalq salib yurishi» boshlandi. Uni asosan kambag'al dehqonlar va hunarmandlar tashkil etib, ular yaxshi qurollanmagan edi. Bu yurish muvaffaqiyatsiz tugadi. Keyinchalik yirik feodallar boshchiligidagi ritsarlar qo'shini Sharqqa yo'l oldi. 1097-yilda

Nikeya shahri qo'lg'a kiritildi, 1098-yilda Antioxiya egallandi, 1099-yilda esa Quddus shahri bosib olindi.

Sharq hududlarida saliblar tomonidan Quddus qirolligi, Antioxiya knyazligi, Tripoli va Edessa grafliklari tashkil etildi. Bu davlatlar Yevropa feodal tuzumiga o'xshash tarzda boshqarildi. Ular mahalliy aholi hisobiga yashab, savdo yo'llarini nazorat qilishga harakat qildilar.

Birinchi salib yurishining natijalari Yevropa va Sharq uchun turlicha bo'ldi. Yevropada savdo aloqalari kengaydi, shaharlar rivojlandi, geografik bilimlar oshdi. Shu bilan birga, musulmon va yahudiy aholiga nisbatan qirg'inlar amalga oshirildi, diniy bag'rikenglik keskin pasaydi. Sharq va G'arb o'rtasidagi ziddiyatlar kuchayib, uzoq davom etgan urushlarga asos solindi.

Xulosa qilib aytganda, Birinchi salib yurishi o'rta asrlar tarixida muhim siyosiy va diniy hodisa bo'lib, u Yevropa jamiyatining ichki rivojlanishiga ham, Sharq bilan munosabatlariga ham chuqur ta'sir ko'rsatdi.

Islom VII asrda O'rta Sharqda paydo bo'lgan va tez orada son jihatdan o'sib boradi. Uning hududiy kengayishi juda tez edi va bir necha yil ichida uning izdoshlari butun Shimoliy Afrikani va deyarli butun Ispaniyani bosib olishga muvaffaq bo'lishdi. Ushbu o'sish nasroniylik bilan katta qarama-qarshiliklarni keltirib chiqardi. Ushbu to'qnashuvlardan biri ikkala dinning ham muqaddas joylarida, xristianlar “Muqaddas yer” deb atagan va markazi Quddusda bo'lgan. Birinchi salib yurishidan oldin, papa tomonidan boshqarilgan musulmonlar va nasroniyar muqaddas deb tasniflangan bir necha urushlarda qatnashishgan. Papa Aleksandr II 1061-yilda, Sitsiliyada va 1064-yilda Ispaniyada Rekonquest deb nomlangan sharoitda musulmonlarga qarshi kurashishga chaqirdi.

Salib yurishining sabablaridan biri Vizantiya imperatori Aleksey I Komnin Rim papasiga murojaat qilgan yordam chaqiruvi edi. Ushbu chaqiriq bir nechta holatlarga bog'liq edi.¹

1071-yilda imperator Roman IV Diogen qo'shini Manzikert jangida saljuqiy turk sulтони Alp-Arslan tomonidan mag'lub bo'ldi. Ushbu jang va keyinchalik Roman IV Diogenning ag'darilishi Vizantiyada fuqarolar urushi boshlanishiga olib keldi, bu 1081-yilgacha Aleksey I Komnin taxtga o'tirgunga qadar susaymadi. Bu vaqtga kelib, Saljuqiy turklarining turli rahbarlari Konstantinopoldagi janjal mevalaridan foydalanishga muvaffaq bo'lishdi va Anadolu platosining katta qismini egallab olishdi. Hukmronligining dastlabki yillarida Aleksey Komnin ikki frontda — G'arbda hujum qilgan Sitsiliya normandlariga va Sharqda saljuqiy turklarga qarshi doimiy kurash olib borishga majbur bo'ldi.²

Vizantiya imperiyasining Bolqon mulklari ham polovtsi va pecheneglarning vayronkor reydlariga duchor bo'lgan. Bunday vaziyatda Aleksey ko'pincha G'arbiy Yevropadan kelgan yollanma askarlarning yordamidan foydalangan, ularni Bizantlar franklar yoki keltlar deb atashgan. Imperiya qo'mondonlari Yevropa kavaleriyasining jangovar fazilatlarini yuqori baholadilar va yollanma askarlardan zarba qismlari sifatida foydalandilar. Ularning korpusi doimiy ravishda to'ldirishga muhtoj edi. 1093-yoki 1094-yillarda Aleksey Rim papasiga navbatdagi korpusni yollashda yordam so'rab murojaat qilgan. Ehtimol, bu iltimos salib yurishini chaqirish uchun asos bo'lib xizmat qilgan.

¹ Виймар П. Крестовые походы. – М.: АСТ, 2006. С-211 Лучицкая С.И. Крестовые походы // Словарь средневековой культуры. М., 2003. С.233

² Лучицкая С.И. Крестовые походы // Словарь средневековой культуры. М., 2003. С.233

Yana bir sabab G'arbda Falastinda sodir bo'lgan vahshiyliklar haqidagi mish-mishlar bo'lishi mumkin. Shu payt yaqin Sharq buyuk Saljuqiylar sultonligi hozirgi Eron va Suriya hududining katta qismini egallagan va Misrning Fotimiylar davlati o'rtasidagi front chizig'ida edi. Saljuqiylarni asosan sunniy musulmonlar, Fotimiylarni asosan Shia musulmonlari qo'llab-quvvatladilar. Falastin va Suriyadagi xristian ozchiliklarini himoya qiladigan hech kim yo'q edi va harbiy harakatlar paytida ularning ba'zilar vakillari talon-taroj qilindi. Bu Falastinda musulmonlar tomonidan sodir etilgan dahshatli vahshiyliklar haqida mish-mishlarni keltirib chiqarishi mumkin.³

Salib yurishlari deganda Yevropa feodallarining XI asr oxiridan to XIII asr oxirigacha Yaqin Sharqda – Suriyada, Falastinda, Misrda, Bolqon yarim orolida, Kipr orolida va boshqa joylarda olib borgan harbiy ekspeditsiyalari ko'zda tutiladi. G'arbiy Yevropa feodallarining Sharq mamlakatlariga ommaviy yurishlariga sabab: birinchidan, XI asrning ikkinchi yarmida Yaqin Sharqda yuz bergan o'zgarishlar, ikkinchidan, qisman feodal G'arbiy Yevropaning o'zidagi umumiy iqtisodiy taraqqiyot natijasi edi. Savdo sotiqning rivojlanishi bilan shaharlarning shiddatli rivojlanib ketishi oqibatida feodallarning ehtiyojlari ham ko'payib ketdi. Natijada ular kattaroq o'ljalarni qidira boshladilar. Bu vaqtda G'arbiy Yevropada ritsrlar soni ham birmuncha ko'paya bordi. Sharq G'arbiy Yevropa feodallarini nimasi bilan o'ziga jalb qildi. Bu vaqtda yaqin Sharq mamlakatlari moddiy va ma'naviy madaniyatining rivojlanish darajasi bo'yicha G'arbiy Yevropadan ilgarilab ketgan edi. Sharqdan va Vizantiyadan yevropaliklar qimmatbaho tovarlar va boyliklar olib kelganlar. Sharq mamlakatida safarda bo'lganlar bu yangi shaharlarning afsonaviy boyliklari haqida so'zlashardilar. Yevropaliklar nazarida sharq “yerdagi jannat” edi. Bu yerning boyliklari oxir oqibat qashshoqlashib borayotgan ritsar va feodallarning orzusiga aylandi. Ammo salib yurishlarida feodallardan tashqari, jamiyatning boshqa sinflari, jumladan, dehqonlar ham qatnashdilar. Bu hol salib yurishlariga yalpi, ommaviy tus beradi. Yaqin sharqda XI asr oxirlarida vaziyatning murakkablashib borishi u yerdagi boyliklarga ega bo'lish haqidagi rejalarning amalga oshirilishi uchun qulay sharoit yaratdi. Saljuqiy turklar 1055-yilda Bog'dodni va 1071-yilda Mansikert yaqinidagi jangda Vizantiya qo'shinlarini mag'lubiyatga uchratib deyarli butun Kichik Osiyoni egallab olishdi. Shuningdek asosiy xristianlik ilohlari joylashgan Suriya va Iyerusalim bilan birgalikda Falastinni ham egalladi. Bu esa bir qancha vaqt feodallar bu jannatmakon yerlarga tashrif buyurishini qiyinlashtirdi va dushmanlarga bu yerlarni ozod qilish uchun targ'ibot qilishga bahona bo'ldi. Vizantiya hech qachon XI asr oxiridagi kabi achinarli holatga tushmagan edi. Saljuqiy turklar deyarli oxirgi bo'g'ozlargacha egalladilar va Konstantinopoldan 1000 kmcha narida bo'lgan Nikea shahrini o'zlarining poytaxtiga aylantirdilar. Janubiy Italiyalik normandlar esa Bolqongacha suzib bordilar. Makedoniya va Fessaliyani vayronaga aylantirdilar. Imperator Aleksey I ularni u yerlardan chiqarib tashlashga muassar bo'lgan bo'lsada ammo shimoldan Konstantinopolga suqulib kira boshlashgan edi. Turk amiri Chaxa ular bilan Konstantinopolga hujum qilish bo'yicha kelishuv tuzdi. Bu esa Vizantiya imperatori Aleksey I ni Papa va G'arbiy Yevropalik qirollardan yordam so'rashga majbur qildi. Bu murojat salib yurishlariga undovchi feodal va ritsarlarning rejalarini ro'yobga chiqarish uchun juda qulay sabab edi.⁴

³ Мишо Ж. *История крестовых походов* / Пер. с фр. С.Л.Клячко – М.: Алтейа, 2001. С-412

⁴ Успенский Ф.И. *История крестовых походов*. – М.: Даръ, 2005. С-112

Salib harakatlari endilikda faqatgina feodallardan emas balki keng ko'lamli aholini ham o'z ichiga oldi. Unda butun boshli dehqonlar, shuningdek, Shimoliy Italiya shaharlari aholisi ham ishtirok etadi. Dehqonlarning ma'naviy yo'l boshchisi bu - Papa boshchiligidagi katolik cherkovi edi. Haqiqatdan ham bu feodal jamiyatdagi mazkur ijtimoiy guruhlarining bu harakatda ishtirok etishidan sabab maqsadlari har xil bo'lsada ularni bitta shior birlashtirgan. Bu ham bo'lsa xristianlikni ozod qilish edi. Boy feodal ritsarlar uchun ularning bu yurishga qatnashishi uchun yagona sabab yerlarni egallab olish va boshliqlarga ega bo'lish edi. Boy senyorlar sharqda mustaqil knyazliklarni tashkil qilishga harakat qilar edi. Bu yurishda ishtirok etayotgan g'arb davlatlari monarxlari esa koloniya mulklariga ega bo'lishmoqchi edi. Ko'p sonli ritsarlar bosib olingan mamlakatlarda yer lenlarini olishga umid qilishar edi. Ruhoniylar esa cherkovga kirim bo'lishini va boy okruglarni kutishardi. Papalik yagona boshqaruvchi rolga kirar ekan faqatgina katolik cherkovi ustida emas balki butun g'arb davlatlari ustida raxbarlik qilish maqsadini mustahkamlash uchun harakat qilar edi. Papa Grigoriy VII yerlarni bo'lib olish uchun yurish qilishni rejalashtirdi va shu asosida pravaslav va katolizm bilan birlashishni niyat qilgan edi. Papalik shundan musulmon mamlakatlarida ham katolik missiyasini muvafaqiyatli chiqishiga umid qilardi. Sharqdagi boy cherkov buyumlari hisobiga papa g'aznasini to'ldirish esa ikkinchi o'rinli masala edi.

O'z yurtida feodallik zulmidan jabr ko'rgan dehqonlar ommasi daryo ortida bo'lgan uzoq mamlakatlarga borib erkinlikka erishish eksplutatsiyadan qutulish va balki boyib ketish umidida edi. Bu umid haqiqatga aylanib borib oxir oqibatda kambag'allar orasida salib yurishlari boshlanishiga sabab bo'ldi. Bu urush o'zining avvalgi diniy sababi va ahamiyatini yo'qotib oddiy talon taroj ekspeditsiyasiga aylandi. Salib yurishlariga sharq bilan savdoda o'z o'rnini mustahkamlashga harakat qilayotgan, shuningdek Sharqiy O'rtayer dengizi bozorlarini egallab olish va o'zlarining kolonoyalarini yaratish uchun harakat qilgan yirik shimoliy Italiya shahar respublikalari bo'lgan Vizantiya, Genuya va boshqalar faol ishtirok etdilar.

Birinchi salib yurishi: 1095-yilda Klermondagi cherkov yig'ilishida papa Urban II barcha qirollar, sennorlar, ritsarlar va oddiy xalqni qo'liga qurol olishga va yurish boshlashga chaqirdi. Bu yurish ishtirokchilariga o'zlarining ko'ngillarini ko'tarishni va shu bilan birga quyidagi so'zlarni aytardi: “Kimki bu yerda jabr ko'rgan va qashshoq bo'lsa, u yoqda baxtli va boy bo'ladi” deb ishontirganlar. Ular ishonib orqasidan jangga ketadilar. Urban II yurish qilishga va'da beradi va buni belgisi sifatida kiyimiga xoch rasmini tushiradilar. Shuning uchun bu yurish salb yurishi ishtirokchilari esa salbchilar deb nomlangan. Salib yurishlari uchun aholi ommasini jalb qilish uchun cherkov salibchilarga bir qancha imkoniyatlar beradi. Jumladan, qarzlarni to'lashdan va narsalarini qo'riqlashdan ozod qildi. Salibchilar cherkovning maxsus homiyliги ostida bo'ldi. Yig'inda qisman fransuz, qisman boshqa mamlakatlardan kelgan minglab ritsarlar hozir bo'ldilar.⁵ Feodallarning ko'pdan - ko'p yig'inlarini o'tkazish vaqtining o'zi shu narsani yaqqol ko'rsatdiki, papa bosh ko'tarib chiqmasdan ancha burun ritsarlar orasida keng targ'ibot olib borilgan va ularning bir qismini Falastinga salib yurishi o'tkazish rejalaridan manfaatdor qilishga ulgurilgan edi. Papaning bu chiqishi ancha ilgari tayyorgarlik ko'rila boshlagan ishni tashkiliy va ideologiya jihatdan rasmiylashtirishdan iborat bo'ldi xolos.

1096-yilning bahorida shimoliy va sharqiy Fransiyaning, qisman g'arbiy Germaniyaning dehqonlar ommasi salib yurishi uchun yo'lga tushdi. Dehqonlarga monax Pyotr Ammenskiy va

---

⁵ Xidoyatov .G. *Jahon tarixi.T.: "Sharq"* 2001 B-453

kichik mulkdor ritsar Valter Golyak boshchilik qildi. Dehqonlar zudlik bilan o`zlarining barcha mol- mulklarini sotishib, yurish uchun zarur buyumlarni qimmat narxlarda bo`lsada sotib ola boshladilar. Ko`p sonli oilalar o`zlarining bolalari bilan jo`nab ketadilar. Dehqonlar olomoni yomon uyushtirilgan, naridan beri qurollantirilgan, oziq – ovqat mahsulotlari bilan muntazam ta`minlanib turilmas edi.⁶ Yo`l davomida ular turli bosqinchilik yurishlarini uyushtiradilar, bir qancha aholiga hujum qilib ularning shaharlarini o`t ichida qoldirdilar. Konstinopolga ushbu salibchilarning yarmidan kamigina (40 mingtachasi) yetib bordi. Qolganlari to`qnashuvlarda, shuningdek, kasallik va ochlikdan o`lib ketishdi. Salibchilar Konstantinopolga kirib kelgach, imperator ularni tartibsizlik ko`rsatishi va zo`ravonlik qilishidan xavfsirab, ularni Kichik Osiyo sohiliga jo`natib yuborishga shoshildi. Vizantiya imperatori Aleksey I maqsadsiz tashkillashtirilgan bu salib yurishini ko`rib ularni ritsarlar kelguniga qadar ushlab turishga harakat qildi. Ammo ularni qochib ketishini oldini olish uchun ularni bo`g`oz orqali harakatlantirishga buyruq beradi. Turklar bilan bo`lgan birinchi to`qnashuvdayoq salibchilar deyarli yo`q qilindi. Qolganlari jami 1000 ga yaqin odam Pyotr Pustinning bilan Bosforga qarab qochdi va Konstantinopolga qaytishga harakat qildi. “1096-yil kuzida Konstantinopolga ritsarlar kela boshladi. Ular juda yaxshi qurollangandi. Bu qurollarni yerlarini sotib olgan edilar. Bu yurishga Quyi Lotaringiya gersogi Gotfrid Bulonskiy boshchilik qilib, o`zi bilan birga Sharqqa ikkita ukasi – Bolduin bilan Evstafiyini olib ketdi. Shimoliy fransuz feodallariga Normandiya grafi, hamda Flandriya grafi Robert boshchilik qildilar, janubiy fransuz feodallari o`zlariga Tuluziya grafi Raymundni yo`lboshchi qilib oldilar.”<sup>7</sup> Ular oldin salibchi dehqonlar yurgan, Bolqonda Dunay yaqinidagi haj safari yo`lidan yurishadi. So`ng ritsarlar norman gersogi Robert va boshqa yirik fransuz senyorlari boshqarib kelgan shimoliy va o`rta fransiya tomon harakatlanishadi. Janubiy Italiyalik normandlar Vizantiyaning bevosita dushmani bo`lgan gersog Bolmun Tarentskiy boshchiligida Ipr va Bolqon orqali yuradilar. Janubiy Fransiyalik ritsarlar Raymund Tuluzskiy boshchiligida quruqlik orqali Konstantinopol tomon harakatlanadilar va Konstantinopolga bordilar. Ritsarlar to`dalarining Bolqon yarim oroli bo`yicha harakat qilishiva qashshoqlarning ham shu yo`nalishda yurishi cheksiz talon – tarojlik keltirib chiqardi. Vizantiya shahri bo`lgan Pelagoniya bosib olindi va yoqib yuborildi. Imperator salibchilarning harakat yo`lini qo`riqlash va ehtiyot choralari ko`rishga majbur qildi. Alohida guruhlarining Konstantinopolga yetib kelishi bilan ular tezda qaytadan Bosfor orqali harakatlandi. Bahor oxiriga borib 1097-yil ritsarlar Kichik Osiyo tomon harakatlanib oxir oqibat Nikeya shahrini ozod qilishdi. Uning uncha katta bo`lmagan otryadi Vizantiyaliklarga taslim bo`ldi. Vizantiya salibchilari boshqa hech narsa ololmadilar.

Turklarning suvsiz mamlakatini vayron qilishga qaratilgan jazirama issiqda og`ir va zerikarli yurishlar boshlandi. Turklarning yengil otliq askarlari doimo salibchilarga yon tomondan va orqadan hujum qilardi. 1098-yil boshida shimoliy fransuz ritsarlari Mesopatamiya shimolidagi Edessa shahrini qamal qiladi. Bu yerda birinchi salibchilar davlati – Edessaga Bolduin knyaz bo`lib oldi. Salibchilarning Edessani bosib olishi strategiya jihatidan muhim edi, chunki Edessa Suriya bilan Flastinni shimol tomondan turklar hujumidan qo`riqlab turardi. 1098-yil yozida Bolduin boshchiligida yaxshi qurollangan salibchilar “Sharq poytaxti” Antioxiya shahrini qamal qilishdilar va bosib oldilar. Salibchilar bosib olingan shaharlarda

⁶ Ирвин Р. Крестовые походы: древнейшие и новейшие стереотипы / Пер: А.Ярин // Интеллектуальный форум. – 2001 – №5

⁷ Карпов С.П., Удалтсова З.В. “O`rta asrlar tarixi” 2 jildda. 1-jild, M.: Yuqori. maktab, 1990. 117

musulmon aholisi ustidan qirg'in uyushtirdilar. Boy shaharlarni talashdi, natijada ziddiyatlar kelib chiqq boshladi. Vizantiya bu yerlarga o'zi qonuniy da'vogar bo'lib chiqdi. Oxir oqibat Boemund Tarenskiy Antioxiyaning knyazi bo'ldi. Bu esa oxiri Vizantiya bilan salibchilar o'rtasida kelishmovchiliklarga olib keldi. Vizantiya qo'shinlari turklarning kuchsizlanib qolganligidan va salibchilar o'rtasidagi ziddiyatlardan foydalanib Kichik Osiyoga yaqin viloyatlarni bosib oldi.

Bosib olingan yerlarda mayda ishlari bilan shug'ullanib, o'zlarining asosiy maqsadi – jannatmakon yerlarni bosib olishni unutib qo'yishdi. Bu esa salibchilar ommasini ko'tardi va ularning rahbarlari 1099-yil Falastindagi Iyerusalimga yurish boshlashdilar. Uzoq muddatli hujumlar va to'xtovsiz urushlar natijasida shahar egallandi. Bosqinchilar shafqatsiz holda musulmonlarni ham, xristianlarni ham qiynab, erkaklarni, gunohsiz ayollar va bolalarni o'ldirdilar. Tez orada salibchilar deyarli barcha sharqiy qirg'oqlardagi; O'rtayer dengizi ford shaharlari – Akra, Tripoli, Tir kabilarni bosib oldilar. Salibchilarning shimoldan janubga tomon tor mintaqa bo'lib cho'zilib ketgan mulklarining uzunligi 1200 kmga yetar edi. Nihoyat birinchi salib yurishlari yakuniga yetdi. Barcha tirik qolgan ishtirokchilar taqdirlandilar. To'dalar rahbarlari katta yerlar knyazlariga aylandilar. Baron va ritsarlar katta lenlarning egalari aylandilar, ruhoniylar esa boy cherkov prebendiga aylandilar. Dehqonlarga yaxshi sharoitga ega bo'lgan yerlar ajratildi, ba'zilariga esa ritsarlar yetishmaganligi uchun ritsarlik unvonlari berildi. Natijada dehqonlarning bir qismi ritsarlik xizmatiga o'tishdi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Виймар П. Крестовые походы. – М.: АСТ, 2006. С-211 Лучицкая С.И. Крестовые походы // Словарь средневековой культуры. М., 2003. С.233
2. Лучицкая С.И. Крестовые походы // Словарь средневековой культуры. М., 2003. С.233
3. Мишо Ж. История крестовых походов / Пер. с фр. С.Л.Клячко – М.: Алетея, 2001. С-412
4. Успенский Ф.И. История крестовых походов. – М.: Даръ, 2005. С-112
5. Xidoyatov .G. Jahon tarixi.T.:”Sharq” 2001 B-453
6. Ирвин Р. Крестовые походы: древнейшие и новейшие стереотипы / Пер: А.Ярин // Интеллектуальный форум. – 2001 – №5
7. Карпов S.P., Udaltsova Z.V. “O'rta asrlar tarixi” 2 jildda. 1-jild, М.: Yuqori. maktab, 1990. 117